

KEYNESYEN İKTİSATTA ÜCRETLERİN KATILIĞI SORUNU

Ali TARHAN

Dr. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Uzmanı

Muhammed Veysel KAYA

Yrd. Doç.Dr. Kırıkkale Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

ÖZET: Nominal ücretlerin aşağıya doğru katılığı hem Klasik hem de günümüz iktisatçıları arasında çok eskiden beri tartışılan bir konudur. Bu konudaki görüşler başlıca iki grupta toplanmaktadır. Klasik ve Yeni Klasik iktisatçılar nominal ücretleri esnek kabul ederken Keynesyen iktisatçılar bunları aşağıya doğru katı kabul etme eğilimindedirler. İktisat biliminde kurulan teorilerde başlangıç hipotezleri veya varsayımları büyük önem taşımaktadır. Teorilerin birçoğunun sonunda ulaşılan genel denge modellerinde bu başlangıç varsayımları önemli bir rol taşımaktadırlar. Bu nedenle, her teorisinin varsayımları, Friedmancı bir metodoloji ile, incelenmeye ve araştırılmaya değer bulunmaktadır. Bu çalışmada konu sadece Post-Keynesyen iktisatçıların "ücret kontratları nedeni ile nominal ücretlerin katı olduğu" görüşü çerçevesinde incelenmiştir. İlk dört bölümde konu hakkında bilgi verilmiş beşinci ve son bölüm ise konunun nominal ücretlerin esnek olduğu varsayımı ile değerlendirilmesine ayrılmıştır.

Anahtar kelimeler: Keynesyen İktisat, nominal ücretler, nominal ücretlerin katılığı, istihdam.

PROBLEM OF RIGIDITY OF WAGES IN KEYNESIAN ECONOMICS

ABSTRACT: The rigidity of nominal wages is one of the long argued subjects among the economists both classical and contemporary. The views on this subject can be grouped in two categories. While Classical and New-Classical economists accept the nominal wage flexibility, Keynesian economists accept them as downwardly rigid. Hypotheses and assumptions in Economics carry great importance in Economics in order to establish a new theory. These hypothesis and assumptions have special importance for theories that reach a general equilibrium model. Therefore, these hypotheses of each theory are considered analyzable under the light of Friedman's methodology. The framework of this study is the Post-Keynesian concept of "rigidity of nominal wages due to the wage contracts". First four chapters are restricted to the general overview of the subject, and the subject has been evaluated within the assumption of nominal wage flexibility in fifth and last chapter.

Keywords: Keynesian Economics, nominal wages, rigidity of nominal wages, employment

AMAÇ VE METODOLOJİ

Günümüz iktisatçıları arasında bazı temel konularda halen görüş birliği yoktur. Bilim dünyasındaki görüş birliklerinin çok önem taşımaması, hatta görüş ayrılıklarının bilimsel gelişmenin doğal bir başlangıç noktası olmasına karşın bu tür ayrılıkların bazen basit gözlemlerle anlaşılabilir alanlara kadar taşınmasının bu farklı düşüncelerin bilim dünyasına yapabileceği pozitif katkılara engel olduğu, veya en azından, çalışmaların doğru yönde yapılmasını engellediği düşünülmektedir. İktisat teorilerinin ilk aşamalarındaki aksiyomatik varsayımların, kabullerin veya faraziyelerin de, yeterli testlere tabi tutulmadıkları takdirde, ileri aşamalarda teorilerin açıklama güçlerini zaafa uğrattıkları, hatta Keynes'in kendi deyişi ile "içinde yaşadığımız günlük dünya ile ilintili olmaktan çıktıkları" gözlemlenebilmektedir. Bu nedenle, varsayımları yeterli sağlamlıkta oluşmayan ya da zaman içindeki gelişmeler karşısında tutarlı bir şekilde güncellenmeyen teorilerin gerçek hayatın olguları ile bilimsel düşüncedeki kurguların giderek açılan makası arasında kalması da doğaldır. Böyle bir yaklaşım, yine doğal olarak, bir bilimsel teorinin nasıl analiz edilmesi konusundaki temel soruyu gündeme getirmesi dolayısı ile işe metodolojik bir tercih ile başlamış sayılır.

Klasik ve Keynesyen iktisatçıları arasındaki bu türdeki temel tartışmalardan biri de nominal ücretlerin katılığı sorunudur. Bu çalışmanın amacı da Post-Keynesyen (konunun Keynesyen, Ortodoks, Yeni ve Post-Keynesyen iktisattaki gelişimi dikkate alınarak) iktisatta nominal ücretlerin hangi varsayımlar altında ele alındığını incelemek ve bu varsayımların geçerli olup olmadıkları veya hangi ölçülerde geçerli olabilecekleri konusunda bir irdelemede bulunmaktadır. Nominal ücretlerin katı (*rigid*) olup olmadığı sorununun-ilk paragrafta açıklanan mantık gereğince-daha sonra iktisadi denge süreci konusunda yapılan akıl yürütmeler açısından hayati bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Çünkü, bu soruya verilen yanıtı göre söz konusu süreçlerin farklı şekillerde işlemesi gerekmektedir. Böylece bu çalışmanın amacı da belirlenmiş olmaktadır. Çalışmanın amacı; belirli bir metodolojik yaklaşımla Post-Keynesyen iktisatçıların bir ekonomide nominal ücretlerin katı olduğu konusundaki görüşlerinin analizidir.

Daha önce belirtildiği üzere, bu çalışmanın öncelikli vurgusu metodolojidir. Bu bağlamda öncelikle Keynes metodolojisinin açıklanmasında yarar görülmektedir. Keynes'in sistematik bir metodolojisi bulunmamaktadır. Bu nedenle Keynes'in İktisada yaklaşımını metodolojik olmaktan çok felsefi olarak adlandırmanın daha doğru olacağı düşünülmektedir.

Keynes, bilimsel hipotezlerin deneylerle doğrulanması düşüncesine fazlaca taraftar değildir. Bu temel inancı nedeni ile Ekonometriye de uzak durmuştur. Keynes'e göre bir teorinin en önemli yönü verimliliği ve düşünürün sezgilerine uyumudur. Diğer yandan, rakamsal veriler de düşünürün sezgilerini şekillendirmesi açısından son derece önemlidir. İktisatçı için teorinin en önemli aşaması gözlemlerdir. İstatistikler hipotezleri doğrulamak için değil, fakat sezgilerin sınırlarını belirlemek için önemlidir. Rakamların sezgilere tamamen karşı olduğu durumlarda ise sezgiler yanlış demektir (Snowdon ve Vane, 2006: 93-94).

Friedman ise daha sistematik bir metodoloji ortaya koymuştur. Friedman (Hetzl, 2007: 8)' a göre "Bir teorinin geçerliliği faraziyelerinin gerçekle ilgili olup olmadıklarına değil, hipotezlerinin yanlışlanabilir olup olmadıklarına bağlıdır" Bu hipotezlerin testleri ise "hipotezlerin ortaya attığı imaların veya ön

deyilerin gözlemlenebilir olaylar ile uyum içinde olup olmadıkları kriterine göre yapılmalıdır" (Feiedman. 1953). Bu nedenle Metodolojik açıdan M. Friedman'ın 1953 tarihli "The Methodology of Positive Economics" başlıklı makalesindeki yöntem seçilmiş ve Post-Keynesyen İktisat sadece nominal ücretlerin katılığı konusundaki kabullerinin geçerliliği açısından irdelenmiştir.

KLASİK İKTİSATTA NOMİNAL ÜCRETLER

Klasik ve Keynesyen iktisatçılar arasında ekonomilerin denge noktasından ayrılabilceği konusunda görüş ayrılığı yoktur. Bu iki okul arasındaki görüş ayrılıkları dengeden uzaklaşan ekonomilerin bu dengeye tekrar nasıl geri dönecekleri konusunda başlar. Klasik iktisat açısından dengeden sapmalar geçici ve kısa dönemlidir. Bunun nedeni piyasa mekanizmasının ekonomiyi dengeden saptıran faktörleri hızla ve etkili bir şekilde bertaraf etmesinde yatmaktadır. Yine, piyasa mekanizmasına duydukları güven nedeni ile bu iktisatçılar dengesizliğe kamu müdahalesini de gereksiz bulur, hatta bu müdahalelerin daha fazla dengesizliğe neden olacağını savunurlar. Klasik iktisatçılar toplam talebi ekonomik dengesizliklere neden olabilecek bir unsur olarak görmez ve bu nedenle de incelemeler. Tam istihdam ekonomik faaliyetin normal işleyişinin doğal bir sonucudur (Snowdon ve Vane, 2006: 38).

Klasik iktisatçılar bu iyimser görüşlere bir başlangıç hipotezi olarak değil, fakat piyasa mekanizması hakkında yürüttükleri bazı faraziyeler ve bu faraziyelerin sonucunda işlediğini düşündükleri mekanizmalar nedeni ile ulaşmışlardır. Bu faraziler kısaca şunlardır:

- Bir ekonomideki tüm iktisadi birimler (şirketler ve hane halkı) akılcıdır ve kendi karlarını ya da faydalarını maksimize etmeye çalışırlar,
- Bütün piyasalarda tam rekabet hâkimdir, öyle ki tüm ekonomik birimler neyi ne kadar alacak ya da satacaklarına tamamen esnek ve veri olan bir fiyat seti üzerinden karar verirler,
- Tüm ekonomik birimler fiyatlar ve piyasa koşulları hakkında kusursuz bilgiye sahiptirler,
- Ticaret ancak denge fiyatları tüm piyasalarda oluşunca gerçekleşir,
- Ekonomik birimlerin beklentileri kararlı bir dengededir.

Bu faraziyelere göre, emek piyasası dâhil, tüm piyasalarda şeffaflık hâkimdir. Ekonomideki makro dengelerin analizi için tüm ekonomi reel ve parasal sektör olmak üzere iki sektöre ayrılır. Reel sektörü oluşturan emek ve mal piyasalarındaki dengelerin analizi "Klasik istihdam ve çıktı belirlenmesi teorisi" ile gerçekleştirilir. Parasal, yani nominal, sektördeki denge ise "paranın miktar teorisi" aracılığı ile yapılır. Böylece bir ekonomideki reel ve parasal sektörler dikotomik olarak ayrılır olur ve para miktarındaki değişiklikler reel ekonomideki değişkenler üzerinde etkide bulunmamış olur. Böylece Klasik iktisatçılar paranın nötr olduğu yargısına da ulaşmış olurlar (Snowdon ve Vane, 2006: 38).

Neoklasik arz kuramında ücretler, çıktının daima tam istihdam düzeyinde olmasını sağlayacak şekilde anında uyarlanmaktadır. Ne var ki çıktı her zaman tam istihdam düzeyinde değildir ve Philips eğrisi, işsizlikteki değişiklik karşısında ücretlerin daha yavaş uyarlandığını ileri sürmektedir (Dornbusch ve Fischer, 1998: 218). Klasik iktisatçılara göre bir ekonomideki istihdam düzeyi ekonomideki para miktarından bağımsız olarak oluşur. Bir ekonominin kısa dönemindeki sermaye, teknoloji ve organizasyon yapısı veri olarak kabul edilirse istihdam düzeyi tamamen kullanılan emek birimlerine bağlı olacaktır. Bu nedenle istihdam ve toplam gelir arasında pozitif bir fonksiyonel ilişki olacaktır. Ancak, sadece emek miktarına bağlı bir istihdam artışı emeğin ölçüğe göre azalan getirilere tabi olmasını, yani marjinal üretim kapasitesinin giderek düşmesi sorununu da birlikte getirecektir. Bir ekonomideki emek talebi ise reel ücret ile ters orantılı olarak belirlenir, yani reel ücret ne kadar düşük ise emek talebi o kadar yüksek, veya reel ücret ne kadar yüksek ise emek talebi de o kadar düşük olacaktır (Snowdon ve Vane 2006, 42).

Klasik ekonomistlerin vardığı yargıya göre, böyle tablo sonucunda ekonomide gönüllü ve friksiyonel işsizlik olsa bile tam istihdama ulaşılabilecektir. Ancak, gönülsüz eksik istihdam mümkün değildir. Reel ücretler emek piyasasındaki arz ve talebe göre tespit edilecek ve bu ücret seviyesinde gönülsüz işsiz bulunmayacaktır. Tüm bu görüşlere karşın bir ekonomide gönülsüz eksik istihdamın bulunması da mümkündür. Bunun tek nedeni ise, sendikaların gücü veya asgari ücret konusundaki hükümet politikaları gibi nedenlerle, reel ücretlerin piyasa denge seviyesinin üzerine çıkmasıdır. Bu durumun tek çözüm yolu ise nominal ücretlerin düşürülmesi olarak görülmektedir (Snowdon ve Vane 2006: 45).

KEYNESYEN İKTİSATTA NOMİNAL ÜCRETLER

Keynes'e göre milli gelir istihdam hacmine dayanmaktadır. Ancak, fiyatların ve ücretlerin tamamen esnek olduğunu kabul eden Klasik iktisatçıların aksine Keynesyen makro dengede gönülsüz işsizlik bulunması da mümkündür. Denge noktasındaki bu işsizliğin nedenlerinden biri ücretlerin katı olması, yani düşürülemezdir. Ancak Keynes dengeden olumsuz bir sapmanın, işsizliğin milli gelirin denge seviyesindeki miktarından daha fazla olması durumunda bile nominal ücretler katı olmasa da eski denge seviyesine otomatik olarak gelmenin mümkün olamayacağını savunmuştur. Keynes'e göre ekonominin eski seviyesine tekrar gelebilmesi ancak toplam talebin artışı ile mümkün olabilecektir. Yine Keynes'e göre mal fiyatlarında nominal ücretlere oranla gerçekleşecek küçük bir artış hem bu ücret seviyesinde çalışmak isteyen kişilerin sayısında hem de bu ücret seviyesindeki toplam emek talebinde mevcut istihdamdan daha fazla bir artışa neden oluyorsa ekonomide gönülsüz eksik istihdam var demektir. Kısacası, reel ücretlerin düşüşünün emek talebini artırması ve bu talebin bir arz karşılığı bulması ekonomideki gönülsüz işsizliğin varlığını göstermektedir. Reel ücretlerin düşüşü ayrıca kar maksimizasyonu peşindeki şirketlerin daha fazla emek talep etmeleri mantığı ile de tutarlıdır (Snowdon ve Vane. 2006, s. 66).

Dengeden sapan ve daha düşük bir gelir düzeyinde yeni dengeye yerleşen bir ekonominin tekrar eski dengeye gelebilmesi için reel ücretlerin düşürülmesi bir çözüm yoludur. Reel ücretler ya doğrudan nominal ücretlerin düşürülmesi ya da genel fiyat düzeyinin yükseltilmesi ile düşürülebilir. Keynes ücretlerin toplu iş sözleşmeleri gibi kolektif pazarlıklar ile tespit edildiği bir ekonomide nominal

ücretlerin düşürülmesi çabalarının sosyal adalet ve ekonomik gereksinimlerle izah edilemeyecek "israf ve tatsız mücadelelere" neden olacağını düşünmüş ve doğrudan nominal ücret ile oynanmasına karşı çıkmıştır. Bunun aksine, işçiler ve sendikalar reel ücretlerin düşüşüne aynı oranda karşı çıkmamaktadırlar. Reel ücretlerin fiyatlar genel seviyesindeki artış yolu ile düşürülmesinin diğer bir avantajı da bu yolla nispi fiyatlardaki mevcut dengelerin bozulmamasıdır.

Keynes temel çalışmasında (*Genel Teori*) nominal ücretteki kesintilerin hangi yolla genel tam istihdam dengesine tekrar dönüşü sağlayabileceğinin bir çerçevesini de vermiştir. Buna göre, nominal ücretlerdeki düşüşün denge seviyesine faizler yolu ile tekrar ulaşılmasını sağlayabilme olasılığı vardır. Eğer ücret kesintileri fiyatlar genel seviyesinin tekrar düşmesini sağlayabilirse bu durum para stokunun reel değerini artıracak, dolayısı ile faizleri indirecek ve yatırımları teşvik edecektir. Böylece fiyat mekanizması kamu müdahalesi olmaksızın toplam talebi yükselterek tekrar dengeye ulaşılmasını sağlayacaktır. Bununla birlikte Keynes iki neden yüzünden bu mekanizmanın çalışmayabileceğini de belirtmiştir. İlk neden, faiz oranının düşmesini engelleyen "likidite tuzağı" ikinci neden ise faizlere karşı inelastik olan ve düşen fiyatların toplam talebi faizler yoluyla artırmasını engelleyen üretim yapısıdır.

Keynes'e göre veri bir para stoğunda nominal ücretlerin düşmesine izin veren bir politika ile veri bir nominal ücret düzeyinde para stoğunun artmasına izin veren başka bir politika aynı etkilere sahiptir. Bununla birlikte, para politikaları da istihdamı artırmak için nominal ücretleri düşürmek ile aynı sınırlamalara sahiptir. Diğer yandan fiyatlardaki hızlı veya deflasyonist bir düşüş de, istihdamı artırmak şöyle dursun, iş aleminin beklentilerinin kötüleşmesine dolayısı ile yatırımların azalmasına da neden olabilmektedir.

Sonuç olarak Keynes esnek bir ücret sisteminin esnek bir para politikasına tercih edilmesini akılsızlık olarak nitelemekte, tamamen esnek ve *laissez-faire* mantığı içindeki böyle bir ücret sistemini gerçeğin tam karşıtı olarak tanımlamaktadır (Snowdon ve Vane, 2006: 68).

KEYNES'İN İZLEYİCİLERİNDE NOMİNAL ÜCRETLERİN KATILIĞI

Ortodoks Keynesyen iktisatçıların temel faraziyelerinden biri de hem fiyatların hem de nominal ücretlerin kısa dönemde esnek olmamasıdır. Bu nedenle toplam talepteki değişiklikler kısa dönemli etkilerini nominal değişkenler yerine reel çıktılar üzerinde gösterirler (Snowdon ve Vane, 2006: 145). Diğer yandan nominal ücretler ekonomi tam istihdam düzeyine erişinceye kadar sabittir ve ancak bu düzeye erişildikten sonra artma eğilimi gösterirler. Kısacası, nominal ücretlerin aşağı doğru katılığı Ortodoks Keynesyen iktisatçılarda da kabul görmektedir ve bu bu katılık aynı zamanda kısa dönemdeki işsizliğin temel nedenidir.

Yeni Keynesyen iktisatçılar genel olarak gerçek dünyada ortaya çıkabilecek tüm piyasa olumsuzluklarını kabul ederler. Bu piyasa olumsuzluklarının başında asimetrik bilgi dağılımı, birbirine benzemeyen piyasa oyuncuları, kusurlu ve eksik piyasa yapısı sayılabilir. Buna paralel olarak Yeni Keynesyen iktisatçıların temel amacı fiyat ve ücret katılıkları rasyonelize edilerek tutarlı bir toplam talep modeli inşa etmektir. Bu çerçevede fiyat ve ücret katılıkları nominal ve reel göstergeler açılarından

ele alınmaktadır. Nominal katılık veya yapışkanlık, nominal fiyatların herhangi bir nedenle nominal talepteki değişikliklere uyum gösterememesi nedeni ile oluşmaktadır. Reel katılıklar ise nispi olarak reel ücretlerin ile nominal ücretlere uyum gösterememesinden kaynaklanmaktadır (Snowdon ve Vane, 2006: 365-366).

Yeni Keynesyen teori temelde ücret ve fiyat katılıklarını sorgulamakta ve bunlara bir cevap aramaktadır. Ücret yapışkanlığı işgücü piyasasının dengesizliğine dayanan modellerle açıklanmaktadır. Diğer yandan fiyat yapışkanlığı fiyat ayarlamasının yüksek marjinal maliyetine dayanarak mal piyasasındaki düzensiz rekabetle açıklanmaktadır (İslatince, 2007: 212). Yeni Keynesyen iktisatçılara göre nominal ücretler uzun dönemli istihdam kontratları nedeni ile katıdır. Bu kontratlar uzun dönemli olmaları nedeni ile bir talep şoku durumunda para politikasının etkinliğini azaltırlar. Bu tür kontratların süresi ise ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu süre Amerika Birleşik Devletleri'nde ortalama üç yıl iken İngiltere'de daha kısadır. Japonya'da ise birer yıllıktır ve aynı anda sona ermektedirler. Bu açıdan bakınca Japonya sistemi toplam talep değişimleri konusunda daha esnek görünmektedir. Kontratların bir yıldan uzun olması durumunda nominal ücretler daha da fazla katılaşmaktadır. Kontratların uzun süreli tutulmasının birkaç nedeni bulunmaktadır. Her şeyden önce işçi ve işveren arasındaki kontrat görüşmeleri maliyetlidir. Tarafları memnun edebilecek bir kontrat oluşturmak için hem bugünün nispi fiyatları hem de verimlilik, enflasyon, talep, karlar ve fiyatların gelecekteki yapıları konusunda sağlam bir fikir oluşması gerekir ki bu araştırmalar son derece masraflıdır. Bu nedenle kontrat süresi ne kadar uzun olursa sene başına isabet eden araştırma maliyeti o denli düşük olacaktır. Bu tür görüşmelerde her zaman grev olasılığı vardır. Bu olasılık hem anlaşmada optimal bir denge kurulmasını engeller hem de işçi ve işveren açısından fazladan maliyet yaratır.

Post-Keynesyen iktisatçılar da temelde Yeni Keynesyen iktisatçılarla benzerlikler gösterirler. Yeni Keynesyen iktisatçılardan belirgin farkları para politikasının etkinliğine daha az güven duymalarında yatmaktadır. Kullandıkları önemli bir kavram ise “mark-up” fiyatlamadır. Parasal fiyatlama ara mallarının geçmiş fiyatları, ücretler ve üreticilerin bunlar üzerine koydukları mark-up'lardan oluşmaktadır. Maliyetler üzerine konulan mark-up'lar ürüne ve sektörün yapısına göre değişmektedir. Post Keynesyenlere göre fiyatlar ücret maliyetleri üzerine bir mark-up koyularak hesaplandığı için emek piyasasında nominal ücretlerin ayarlanması reel ücretler üzerinde azaltıcı bir etki yapmaz. Sonuç olarak para arzı yaratılan nominal işlem talebini karşılamak için ayarlanacaktır. Fiyatlar ücretler ile birlikte artıp azaldığından para arzındaki değişimler sadece bir yansımadan ibaret kalacaktır (Parasız, 2006: 487).

Fiyatlar ücretler ile birlikte yükselip düştüğünden nominal ücretlerdeki değişimler reel ücretlerde değişmeye neden olmamaktadır. Bu nedenle nominal ücretlerin esnetilmesi reel ücretleri de daha esnek yapmayacaktır ve dolayısı ile nominal ücretlerin azaltılması yoluyla eksik istihdamı azaltmak da mümkün olamayacaktır. Ayrıca çalışanların parasal ücretlerdeki düşümlere karşı direnmeleri de söz konusudur. Sendikaların güçlü olduğu sektörlerde veya kamu kesiminde ise nominal ücret indirimi neredeyse olanaksızdır. Çalışanların ortak veya milli bir hedef uğruna nominal ücretlerinde indirime razı olmaları senaryosu da “mahkum ikilemi” nedeni ile Post-Keynesyenler tarafından kabul görmemektedir. Post-Keynesyenlere göre para otoritesi veya diğer çalışanların muhtemel davranışları hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan, hatta kötümser beklentileri olan, çalışanların böyle bir fedakarlığı başkalarına transfer etmeyi isteme olasılıkları hem yüksek hem de mantıklıdır (Parasız, 2006: 489).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Keynesyen iktisatçıların nominal ücretler konusundaki görüşleri bunların katılığı veya yapışkanlığından, değişmelerinin tam istihdama dönüş açısından etkin olup olmadıklarına kadar uzanan bir yelpazede değişmektedir. Özellikle Post-Keynesyen iktisatçılar böyle bir değişim mümkün olsa bile bir talep şoku sonucunda ulaşılan eksik istihdamın tekrar eski seviyesine gelmesi için nominal ücretlerdeki bir düşüşün etki yaratmayacağı görüşündedirler. Sonuç olarak tüm Keynesyen iktisat okulu nominal ücretlerin katılığı konusunda görüş birliği içindedir. Böyle bir katılığın zaman içinde oluşması aslında ilk bakışta mümkün görünmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik "boom"ları ve sendikal hareketin güçlenme evresinde nominal ücretlerin *Genel Teori*'nin yayınlandığı 1930'lu yıllardan daha katı olması muhtemeldir.

Diğer yandan, kontratların uzun vadeli oluşunun nominal ücretlerde katılık yarattığı görüşü ise bir kaç açıdan gerçeğe tam bir uygunluk göstermemektedir. Her şeyden önce nominal ücretlerin uzun vadeli kontratlarla oluşması geleneğinin evrensel bir gerçek olmadığının göz önünde tutulması gerektiği düşünülmektedir. 4. Bölüm'de ayrıntıları verildiği gibi bu gelenek özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın görünmekte, Avrupa ülkelerinde kontrat dönemleri kısalmakta Japonya'da ise bir yıla inmektedir ki bu özellik bile kontrata dayalı bir ücret tespitini değil ulusal düzeydeki toplu iş sözleşmelerini hatırlatmaktadır. Kontratlar genel bir uygulama olsa bile bunların kapsamlarının Keynesyen teoride ihmal edildiği düşünülmektedir. Bu kapsamı şu şekilde açıklayabiliriz. Her şeyden önce kontratlar "temel ücret + prim" esasına göre düzenlenmektedir. Kontratlardaki enflasyon endeklenmesinden söz edildiği zaman bu endekslemenin sadece temel ücret için söz konusu edildiğini belirtmek gerekir. Primler ise genellikle şirket karının bir yüzdesi olarak ifade edilir ve standart bir sözleşmede nominal olarak rakamla belirtilmezler. Böyle bir sistem içinde-bir ülke veya şirket fark etmeksizin-sabit bir nominal ücretten bahsetme olanağı yoktur. Ekonomideki tüm nominal ücretler, süre kısıtı olmaksızın, kontratlarla tespit edilse bile, bunlar söz konusu primlerin şirkete şirkete veya dönemden döneme değişkenlik göstermesi nedeni ile, tamamen esnek olacaktır.

Kontrat sistemindeki bir diğer esneklik unsuru da işverenlerin kayıp veya kazanç senaryolarındaki tutumlarının asimetric olmasından kaynaklanmaktadır. İşveren, ülkeden ülkeye veya kurumdan kuruma değişimle beraber, standart koşullarda az kar ettiği zaman daha az prim dağıtmayı haklı olarak istemekte fakat çok kar ettiği zaman da daha az prim dağıtma endişesine düşmemektedir. Böyle bir yola saptığı takdirde çalışanlarının bağlılıklarında önemli bir kaybı göz önüne alması gerekir. Tam tersine az kar ettiği dönemlerde az prim dağıtmasının çalışanlar üzerinde böyle bir etki yaratması daha düşük bir olasılıktır. Kurum çalışanları az prim almalarının şirketin faaliyete devam edebilmesi açısından önemli olacağını fark edeceklerdir.

Nominal ücretler ve firmalar açısından diğer önemli bir konu da dönem veya vade sorunudur. Çok büyük ölçekli şirketler dışındaki firmaların büyük bir çoğunluğu için en önemli vade "bir bilanço dönemi"dir. Her firma bilanço dönemi sonunda ya karını maksimize etmek ya da zararını minimize etmek zorundadır. Negatif bir talep şoku sonucunda satışları düşen bir firma eğer dönem sonu bilançosunda kar gösteremezse bir sonraki dönem kredi alımında zorluklar yaşayabileceği gibi olsa bile

önemli bir risk primi ödemek zorunda kalacaktır. Böylesine maliyetli bir kredinin ise kredi alınan dönemdeki firma maliyet yapısını daha da olumsuz etkileme olasılığı yüksektir. Büyük şirketler açısından da aynı durum söz konusudur. Büyük şirketlerin tamamı uluslararası derecelendirme kuruluşlarından "rating" almak zorundadırlar, aksi takdirde uluslararası borsalarda kote edilme veya bu piyasalardan kredi alma olanakları bulunmamaktadır. Böylece, negatif bir talep şoku durumunda sorun maliyetlerden mi yoksa "mark-up"lardan mı fedakarlık edileceği konusunda düğümlenmektedir. Yıl sonu bilançosu kısıtı altında olan firmaların "mark-up" yerine maliyetlerden, özellikle nominal ücretlerden, tasarrufta bulunmaları akılcı bir davranış olacaktır.

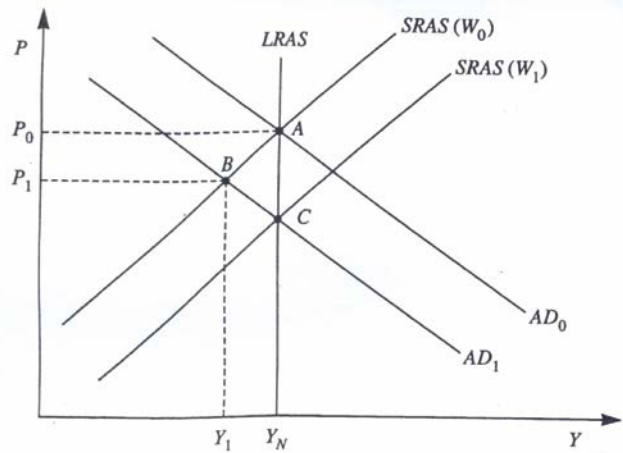
Nominal ücretler ilk bakışta aşağıya doğru katı görünmelerine karşın en sıkı sosyal güvenlik rejimine sahip ülkelerde bile bunların düşürülmesi mümkündür. Personele kullanılan ücretsiz izinler, doğrudan işten çıkarmalarla daha düşük ücrete razı insanların işe alınması, primlerin kesilmesi yöntemler bir çok ülkede yasaldir. Ayrıca holding şirketlerin fazla ücret alan şirketlerindeki karları başka şirketlerine transfer ederek bunlarda işten çıkarmalar için etik veya yasal meşruiyet zemini hazırlamaları da mümkündür. Uluslararası piyasalarda eskiden beri Türkiye'de ise özellikle 2001 krizinden sonra uygulanan bir yöntem de özellikle ilgi çekicidir. Bu yöntemde göre bir firma çalışanlarını başka bir işçi bulma şirketinden, ki bu şirkette insanlar asgari ücret üzerinden kontrat yapmaktadırlar, kiralamakta ve asgari ücretten daha fazla ücret ödemesi gerektiğinde bunu kazanılmış hak teşkil etmeyecek prim ödemeleri yoluyla yapmaktadır.

Diğer yandan Mukerji ve Tallon (Mukerji ve Tallon, 2002) tarafından yapılan bir analizde ücret endekslemesinin, yüksek enflasyon yaşayan ülkeler hariç, son derece nadir olduğu bulgulanmıştır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde enflasyonun en yüksek olduğu zamanlarda bile büyük sendikaların gerçekleştirdiği kontratlardaki enflasyon klozları en fazla %60 seviyesine çıkabilmiştir. Düşük enflasyon yıllarında bu oran daha da düşmüş, küçük ve orta ölçekli sendikalar ise bu enflasyon klozlarını hiçbir kontrata koyduramamışlardır. Amerika Birleşik Devletleri genelinde enflasyon klozları olan kontratların toplamın %10'u civarında olduğu düşünülmektedir. Bu analizde, böyle bir duruma firma ve çalışanların tek bir endekse güvenerek öznel faydalarını maksimize etmeye çalışmaktan çok belirsizlikten kaçınarak fayda maksimizasyonuna ulaşmayı tercih ettikleri savlaştırılmaktadır. Belirsizlikten kaçınmak isteyen taraflar sonuçları ya da yararları hakkında belirsizlik olan riskli kararlardan kaçınacaklardır.

Çalışan açısından, eğer mevcut bilgi seti ile tutarlı olan birden fazla olasılığın gerçekleşme ihtimali varsa bu kişi bir belirsizlik içinde olacaktır. Böyle bir durumda çalışan açısından hem alacağı kararın sonucu hem de yararları kuşkulu olacaktır. Bu duruma şöyle bir örnek verilebilir. Fiyat risklerinin iki şekilde birden gelebileceği bir durum düşünelim. Ekonomide genel fiyatlar düzeyi artabilir veya bir arz veya talep şoku neticesinde sadece bir mal veya mal grubunun fiyatı artabilir. Genel fiyatlar düzeyinin arttığı bir durumda enflasyona endekslenmemiş nominal ücretler reel olarak düşecektir. Enflasyona endeksli olanlar ise fiyat artışlarından etkilenmeyecektir. Nominal ücretlerin enflasyona endeksli olması ücretlerin enflasyon sepetindeki bir mal grubu olarak ödendiği anlamına gelmektedir. Buna karşın, enflasyonu ölçmek için oluşturulan mal ve hizmet sepetinin nominal ücretini buna göre hesaplanan endeks üzerinden alan bir çalışanın gerçek tüketim kalıbı ile çakışması olasılığı çok zayıftır. Böylece enflasyona endeksli bir nominal ücretin bile tüm risklerden arınmış olma olasılığı çok zayıftır. Böyle bir durumda çalışan açısından en optimal davranışın ücretin yalnız bir bölümünün enflasyona endeksli olduğu bir kontratın tercih edilmesi olduğu belirtilmektedir (Mukerji ve Tallon, 2002: 2).

Kısaca özetlemek gerekirse Post-Keynesyen teorideki ücretlerin katılığı kavramı yukarıda açıklanan bilanço kısıtları ve ücretli çalışanlar arasında kontrat uygulamalarının yaygın olmadığı göz önünde tutulduğu zaman çok fazla gerçekçi görünmemektedir. Nominal ücretlerin katılıp olmamasının Keynesyen genel üzerinde de önemli etkileri vardır. Neredeyse tüm Keynesyen okulda genel denge analizleri nominal ücretlerin aşağıya doğru katılığı üzerine inşa edilmiştir. Keynesyen genel dengenin nominal ücretlerin kısa dönemli katılığı nedeni ile ne yönde kurulacağı aşağıdaki grafikler yardımı ile görülebilir.

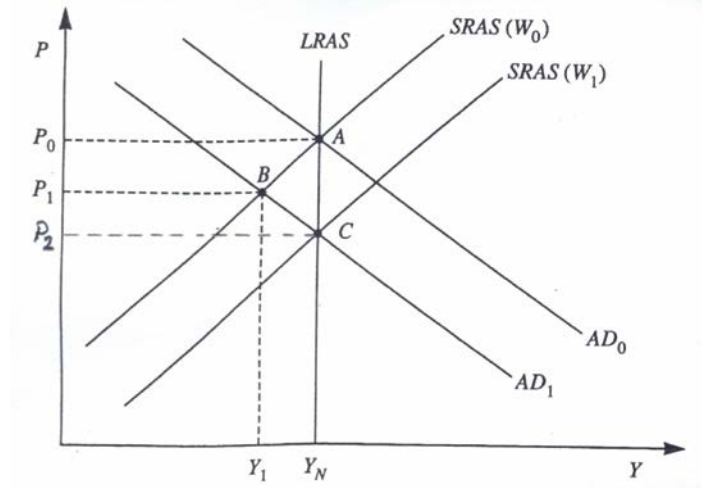

Şekil 1.1. Fischer'e Göre Nominal Ücret Katılığı Varsayımı Altında Denge (Snowdon ve Vane, 2006: 368).

Şekil 1.1 kontratlar nedeni ile katılan nominal ücretler nedeni ile ekonomideki genel dengenin ne yönde ilerleyeceği konusunda Fischer'in yaptığı analizi göstermektedir (Snowdon ve Vane, 2006, s. 368, 369). Ekonomi başlangıçta uzun ve kısa dönem arz eğrileri [(LRAS ve SRAS (W_0)] ile kısa dönem talep eğrisi (AD_0) nin kesiştiği A noktasında dengededir. Bir negatif talep şoku sonucunda talep eğrisinin AD_0 'e kayması ile fiyatlar P_1 düzeyine ve ekonomi de B noktasına gelir. Eğer fiyatlar ve nominal ücretler esnek olsa idi ekonominin C noktasına gelmesi gerekirdi. Ancak nominal ücretlerin katılığı nedeni ile para otoritesinin ekonomiye taze para enjekte etmesi sonucunda toplam talep eğrisi AD_1 'den tekrar AD_0 'a çekilir ve ekonomi tekrar B noktasından A noktasındaki tam istihdam dengesine geri döner.

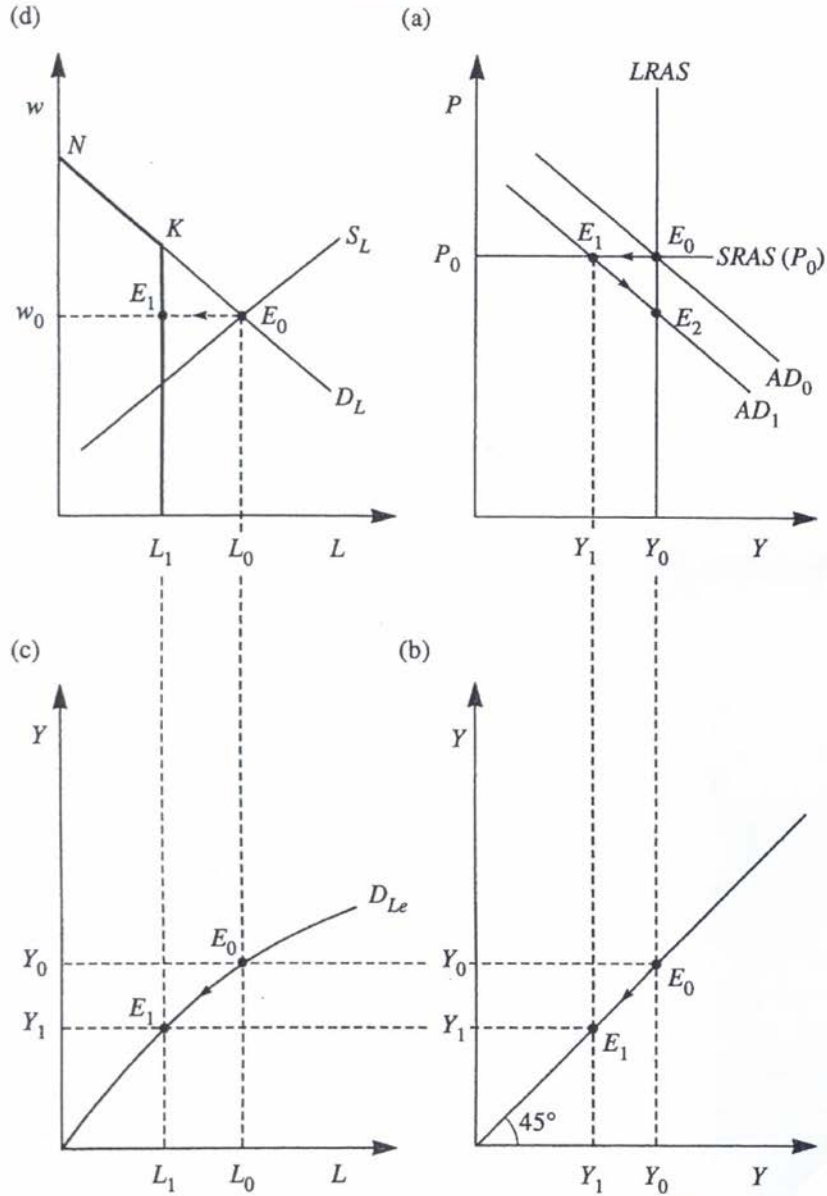
Ancak, Post-Keynesyen iktisadın ücretlerin katılığı konusundaki görüşlerine bu çalışmada getirilen iki eleştiri-bilanço kısıtı ve ücret kontratlarının yaygın olmayışı-göz önüne alınırsa Fischer'in şekli Şekil 1.2'deki hale gelecektir. Ücret kontratlarının yokluğu ya da tüm ekonomiyi etkileyecek denli yaygın olmaması ve özel sektör firmalarının bilanço dönemleri sonunda kar elde etme gereksinimleri nedeni ile ekonomi Şekil 1.1'deki B noktasına değil Şekil 1.2'de kısa dönem arz ve talep eğrileri [SRAS (W_1) ve AD_1] nin kesiştiği C noktasına doğrudan doğruya gelecektir. Böyle bir hareket sonucunda yeni fiyatlar genel düzeyi de Şekil 1.1'deki P_1 noktasında değil Şekil 1.2'deki P_2 noktasında oluşacaktır. C noktası,

Yeni-klasik iktisatçıların iddialarının tersine ücretlerin düşüşü nedeni ile ekonomiyi tekrar A noktasına taşıyacak bir nokta olmaktan çok ekonominin “kararlı bir eksik istihdam dengesi”ni temsil etmektedir.

Şekil 1.2 Nominal Ücret Esnekliği Varsayımı Altında Denge (Snowdon ve Vane, 2006: 368).

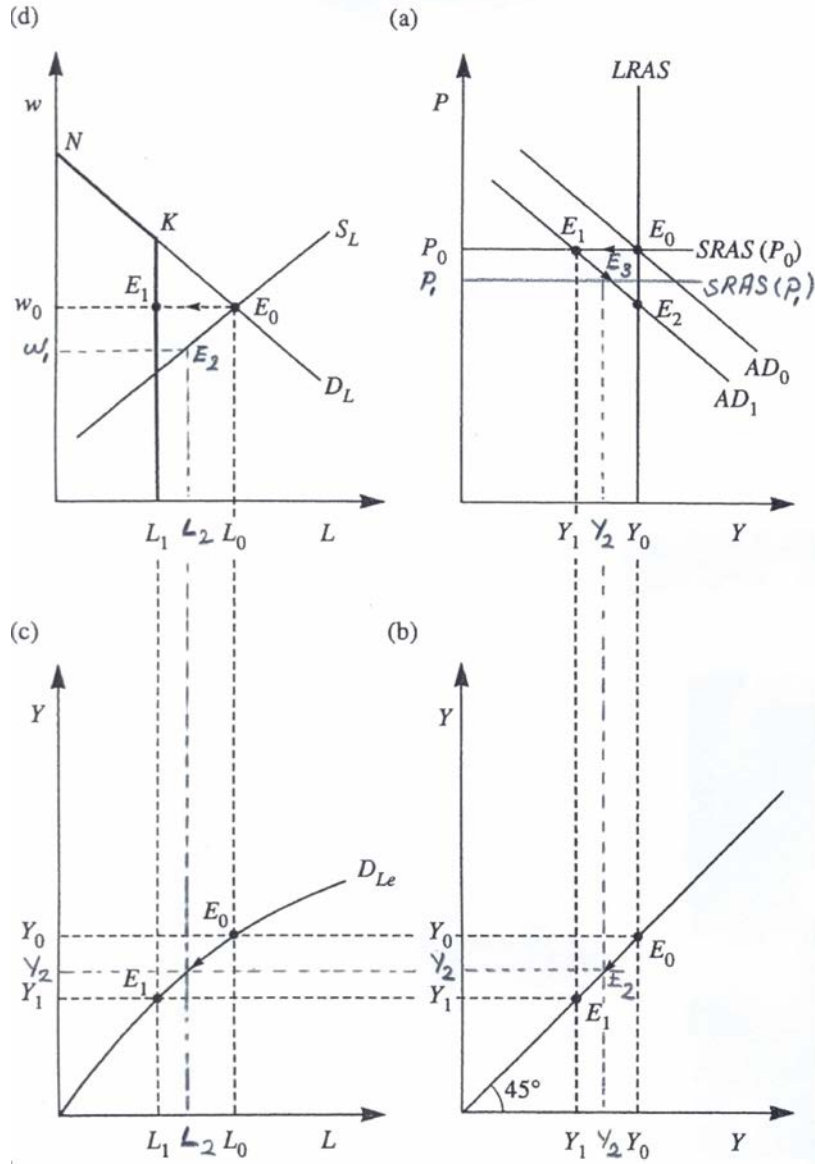
Buna ilave olarak C noktasında hem istihdam hem de fiyatlar genel düzeyi düşük olmasına karşın gelir eski Y_N düzeyindedir. Bu paradoksal durumun, C noktasında birçok firmanın faaliyeti terk etmesi ile oluşan monopol veya oligopol karları ile nominal ücretlerin düşüşü nedeniyle mark-up fiyatlamının nispi olarak artmasından kaynaklanan firma karlarının yükselişi ile açıklanabileceği düşünülmektedir. Kısacası, bir negatif talep şoku ile oluşan eksik istihdam dengesinde milli gelir içinde karların oranı ücretler aleyhine yükselmektedir.

Şekil 1.3. Nominal Ücret Katılığı Varsayımı Altında Yeni Keynesyen Denge (Snowdon ve Vane, 2006: 397).

Aynı analiz Yeni-Keynesyen konjonktür teorisi yardımı ile de yapılabilir. Şekil 1.3.a'da ekonomi E_0 noktasında dengededir. Bir talep şoku sonucunda toplam talep eğrisinin AD_0 'dan AD_1 'e kaydığını düşünelim. Eğer ekonomide, nominal ücretler başta olmak üzere, nominal ve reel katılıklar varsa fiyatlar genel seviyesi P_0 'da sabit kalacaktır. Dolayısı ile yeni denge kayan kısa dönem talep eğrisi AD_1 'in uzun dönem arz eğrisi $LRAS$ 'yi kestiği E_2 noktasında değil E_1 noktasında oluşacaktır. Böylece gelir Şekil 5.3.b'deki Y_0 'dan Y_1 'e düşecektir. Bu miktar gelir için gereken emek miktarı da Şekil 1.3.c'deki L_0 'dan L_1 'e düşecektir. Fiyatların ve ücretlerin hala P_0 'da sabit kalması nedeni ile firmaların toplam efektif talep eğrisi de Şekil 1.3.c'deki NKL_1 eğrisine dönüşecektir.

Şekil 1.4.a'da, Fischer'in analizi için getirilen varsayımlar ile, Yeni-Keynesyen konjonktür teorisi bu kez de esnek nominal ücretler varsayımı altında incelenmektedir. Şekil 5.4.a'da AD_0 'dan AD_1 'e kayan toplam talep eğrisine toplam arz eğrisinin de aşağıya doğru kayarak yanıt vermesi durumunda, ki bu aksiyomatik denilebilecek kadar mantıklı bir davranıştır, yeni denge noktası kısa dönem arz eğrisi [$SRAS(P_1)$]in AD_1 'i kestiği E_3 'de oluşacak ve bu noktada fiyatlar genel düzeyi de P_1 olacaktır. Yeni denge geliri ise Y_3 olacaktır. Yeni istihdam dengesi ise Şekil 1.4.c'deki L_2 düzeyinde gerçekleşecektir. Yeni ücret dengesi de Şekil 1.4.d'deki w_1 düzeyinde gerçekleşecektir. Böylece çalışanlar w_0-w_1 kadar nominal ücret kaybına uğramış olacaktırlar. Sonuç olarak ekonomi eksik istihdam, düşük gelir, düşük üretim noktasında dengeye gelmiş olacaktır. Dengenin tekrar E_0 düzeyine taşınması için kamunun toplam talebi artırıcı müdahaleleri Keynesyen bir çözümdür. Öte yandan, kamunun müdahalesinin gecikmesi ve bu arada toplam emek arz eğrisinin bir yandan işsizlik diğer yandan doğal nedenler (nüfus artışı) yüzünden aşağıya kayması halinde, ekonomi özel sektör yatırımları ile yüksek bir büyüme hızına ulaşsa bile işsizlik ve nominal ücretler w_1 'deki düşük seviyelerinde (özel sektörün statükoyu lehine kullanmak istemesi nedeniyle) kalabilirler. Böyle bir modelin Türkiye'de uzunca bir süredir gündemde olan "istihdam yaratmayan büyüme" sorununu da açıklık getirdiği düşünülmektedir.

Şekil 1.4. Nominal Ücret Esnekliği Varsayımı Altında Yeni Keynesyen Denge (Snowdon ve Vane, 2006: 397).

KAYNAKLAR

DORNBUSCH, R. ve FİŞHER, S, (1998), Makroekonomi, Akademi Yayınları, Ankara.

FRIEDMAN, MILTON, "The Methodology of Positive Economics", 1953,
<http://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/us/friedman.htm>, 20.03.2009.

HETZEL, R.L., (2007), "The Contributions of Milton Friedman to Economics" Federal Reserve Bank Richmond Economic Quarterly, Volume 93, Number 1-Winter, Richmond.

İSLATİNCE, Hasan, (2007), "İktisatta Denge ve Dengesizlik Kavramlarına Yönelik Kuramsal Tartışmalar", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 19, Kütahya.

MUKERJI, S., TALLON, JEAN-MARC, (2002), "Ambiguity Aversion and the Absence of Wage Indexation" Department of Economics Discussion Paper Series, Sayı 111, Oxford University, Oxford.

PARASIZ, İlker, (2006), Makro Ekonomi, dokuzuncu baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa.

SNOWDON, B. ve VANE, H.R., (2006), Modern Macroeconomics, Edward Elgar, Cheltenham.